

BRİTANYALILARIN GÖZÜYLE SİNA-FİLİSTİN CEPHESİ'NDE TÜRK ASKERİ

Nuri Karakaş*

“Cevabı alınması gereken soru, Türk askerlerinin, açlıklarına, üst-başlarının perişan halde olmasına, bitlenmelerine, ıstırap içinde bulunmalarına, umutsuzluklarına ve sayıca azalmalarına rağmen cesaretlerini kaybedip kaybetmedikleridir. Dünyadaki hiçbir askerin bu şartlar altında ve bu kadar uzun süreli savaşlar içinde cesaretini yitirmeden dayanması olası değildir”.

Yüzbaşı Cyril Falls

Özet

Birinci Dünya Savaşı sırasında Britanya ordusu ve Britanyalı askerler, Avrupa'daki savaş alanları haricinde, sayısı en fazla ve en yoğunluklu olan çarpışmaları Osmanlı ordusuna ve bu ordunun savaşan unsurlarına karşı yapmıştır. Bu makalede, Britanyalı asker, devlet adamı ve çağdaş askeri tarih yazarlarının gözünde, Birinci Dünya Savaşı ve özellikle de Sina-Filistin Cephesi'nde Britanya ordusuna karşı mücadele eden Türk askerlerinin muharip ve insani özelliklerinin neler olduğu ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Türk askeri, Britanyalı Askerler, Mark Sykes, Çanakkale Cephesi, Sina-Filistin Cephesi.*

Abstract

The Turkish Soldier in Sinai-Palestine Front through British Eyes

British army and British soldiers, except for European theater of war, had fought against the Ottoman army and its combatants in numerous and intensive battles during the First World War. In this article, the views of British soldiers, statesmen and contemporary military historians relating to the characteristics of Turks as soldiers and human beings during the First World War, especially in Sinai-Palestine Front, will be focused on.

Keywords: *Turkish Soldier, British Soldiers, Mark Sykes, The Gallipoli Front, Sinai-Palestine Front.*

Giriş

Osmanlı ordusunun, Birinci Dünya Savaşı sırasında, en geniş coğrafi alanlarda, en fazla cephede ve en yüksek yoğunluklu çatışmalar içinde

* Dr. Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, İzmir, nuri.karakas@ege.edu.tr

mücadele ettiği rakibi Britanya ordusudur. Her ne kadar Osmanlı ordusunun, dört yıl boyunca süren yoğun savaşlar sonucunda yenilmesi ile Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanmasına yönelik planların uygulanmasına fırsat verilmiş olsa da bu ordu, Birinci Dünya Savaşı'nın çok cepheli çarpışmalarında şaşırtıcı bir muharip etkinlik de göstermiştir. Özellikle Britanya ordusu karşısında Çanakkale Cephesi'nde, Irak Cephesi içinde Kutü'l Amare'de ve Sina-Filistin Cephesi içindeki Birinci ve İkinci Gazze Muharebeleri'nde parlak zaferler kazanmıştır. Aynı zamanda, Britanyalı devlet adamları ve askeri uzmanları şaşırtan ve siyasi-askeri beklentilerine ağır bir darbe vuran Çanakkale Cephesi ve Kutü'l Amare'deki yenilgiler, İngiltere'de komisyonların kurulmasına ve bunun sonucunda komisyon raporlarının hazırlanmasına neden olmuştur. Yenilgilerin nedenlerini ve sorumlularını belirlemeye dönük bu raporlardan Çanakkale Komisyonu'nun ön raporu 1917'de, nihai raporu 1919'da, Mezopotamya Komisyonu raporu ise 1917'de yayınlanmıştır. Bu raporlarda, Türk cephelerine yönelik İngiliz askeri tarih yazıcılığına hâkim retoriğin uzantısı olarak yenilgilerin sebebi, planlama, komuta, idare ve lojistikteki hatalar ile arazi şartlarının uygunsuzluğuna bağlanmış, bu yenilgilerin ana nedeni olan Osmanlı ordusunun ve savaşan unsurlarının muharip yeteneği görmezden gelinmiştir¹.

Bununla birlikte, Birinci Dünya Savaşı'nda Türklere karşı açılan cephelere ilişkin yazılanlarda zaman zaman bahsedilen görmezden gelişin dışına çıkıldığı da tespit edilmiştir. Bu makalede, tamamını Britanyalı olarak tanımladığımız İngiltere, Avustralya ve Yeni Zelanda kökenli askerlerin (er ve subay), devlet adamlarının, politikacılarının ve gazetecilerinin gözünde Türk askerlerinin, Birinci Dünya Savaşı'ndaki ve özellikle de Sina-Filistin Cephesi'ndeki çarpışmalar sırasında, hangi muharip ve insani nitelikler sergiledikleri belirlenmeye çalışılmıştır. Tarafımızdan tespit edilebildiği kadarıyla, Britanyalıların Osmanlı ordusu ve askeri yerine Türk ordusu ve askeri olarak tanımladığı ordunun ve askerlerinin muharip-savaşçı niteliklerine yönelik izlenim ve değerlendirmeleri, Türklere yapılan muharebelerin içinde bulunmuş veya bu muharebeleri gözlemleyebilmiş olanlarının mektuplarında, günlüklerinde, anılarında, raporlarında ve kitaplarında yazdıklarına dayandırılmıştır. Bunlar arasında İngiliz resmi askeri tarih yazıcılığının ürünü olan kitaplar da vardır. Nadiren Britanyalı çağdaş yazarların konuya ilişkin değerlendirmelerine de yer verilmiştir. Makalede, Britanyalıların konuya

¹ Erickson 2007, s.2-3. Bu kitap Türkçeye çevrilmiştir: Edward J. Erickson, *I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Ordusu: Çanakkale, Kutü'l-Amare ve Filistin Cephesi*, (Çev. Kerim Bağrıaçık), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009. Çalışmamızda kitabın İngilizce yazılmış olan ilk baskısı kullanılmıştır.

yönelik ifade, izlenim, değerlendirme ve açıklamalarının, birbiriyle ilintili olduğu düşüncesiyle, tarihsel ve kronolojik bir derinlik içinde XX. yüzyıl başlarından itibaren verilmesi uygun görülmüştür.

XX. Yüzyıl Başlarında Türk Askeri: Mark Sykes'ın Gözlemleri

Mark Sykes, yaklaşık kırk yıl süren kısa yaşamına, asker, ajan, diplomat, seyyah, oryantalist ve devlet adamı gibi çeşitli görev ve sıfatları sığdırmış bir kişiliktir. Sykes, hayatının erken dönemlerinde, Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetimi altında bulunan Anadolu ve Orta Doğu coğrafyasına (Suriye ve Musul Vilayeti'ne bağlı toprakların bir bölümüne) seyahatlerde bulunmuş ve bu seyahatlerdeki gözlemleri sonucunda bölgenin tarihini, coğrafi özelliklerini, iklimini, halklarını ve özellikle de bu halkların etnik, dini ve sosyo-kültürel yapısını, ayırtırmaya dönük bir yazı dili kullanarak anlattığı eserleriyle dikkat çekmiştir. Bu seyahatler sonucunda bölgeye yönelik olarak edindiği birikim onu, Birinci Dünya Savaşı'nda İngiltere'nin Yakın Doğu politikasını şekillendirmeye yetkin olan görev ve sorumluluklar almaya taşımıştır. Sykes'in kaleme aldığı eserler arasında, çalışma konumuzla ilgili olarak, Türk askerine yönelik izlenimlerine geniş yer ayırdığı kitabı, 1903 yılında gerçekleştirdiği seyahate ait notlarından yola çıkarak 1904'te yayınladığı "*Dar-Ul-Islam*"dır. Sykes, bu kitabın yazımına imkân veren seyahatine, 1902 yılının Kasım ayı başlarında Beyrut limanında karaya çıktıktan sonra, Şam'dan kuzeye yönelerek başlamıştır². Sykes kitabında, Türklerin askeri niteliklerine ilişkin ilk izlenimlerini, muhtemelen 1903 yılının Şubat ayı sonlarında³ Darenden Hekimhan'a doğru yol alırken geçtiği ve "*Chiftlik*" ile "*Golunjak*"⁴ olarak isimlendirdiği iki köyde yaşayan Türklerin kendisine, Yemen'de neredeyse

² Sykes 1988, s.1-2. Bu kitap da Türkçeye çevrilmiştir: Mark Sykes, *Dâru'l-İslam*, (Çev. Yılmaz Tezkan), 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara 2000. Çalışmamızda bu kitabın ilk baskısının tıpkıbasımı kullanılmıştır.

³ Mark Sykes kitabında, Darenden-Hekimhan arasında yaptığı yolculuğun tarihini belirtmemiştir. Bununla birlikte Roger Adelson, Sykes'in seyahat arkadaşı John Hugh Smith ile 1903 Mart'ında Urfa'da buluşmak niyetiyle 1903'ün Ocak ayı başlarında Halep'teyken vedalaştığını açıklamaktadır. Bkz., Adelson 1975, s.95. Smith ise günlüğünde, daha farklı olarak Ocak ayı sonlarında 27 Ocak 1903'de, 40 gün sonra Urfa'da buluşmak üzere Halep'te Sykes'dan ayrıldığı bilgisini vermektedir. Bkz. Sykes 1988, s.269. Dolayısıyla Sykes'in seyahat güzergâhının, Halep-Maraş-Elbistan-Darenden-Hekimhan-Malatya-Besni-Urfa şeklinde olduğu dikkate alındığında, Darenden-Hekimhan arasındaki yolculuğunun 1903'ün Şubat ayı sonlarında gerçekleştiği düşünülebilir.

⁴ Sykes'in, adını köylülerin çıkardığı sesleri birleştirerek yazdığı bu köy, kitabında yer alan haritada da işaretlenmiştir. Bkz. Sykes 1988, s.116-117. Haritadaki konumu ve yazılış şekli göz önüne alındığında bu köyün, aslında Malatya'nın Kuluncak ilçe merkezi olduğu kanısına varabiliriz.

tamamı çarpışmalarla geçen sekiz yıl askerlik yaptıklarını söylemesi üzerine şu şekilde aktarmıştır:

“Asker olarak Türk, başka hiçbir ırkın övünemeyeceği kadar kahramanlık gösterir. Herhangi bir tehlikeye gönüllü olarak göğüs germek, sebatkâr bir vazife duygusunun bir insanı, berbat bir iklimde, herhangi bir maaş almadan, iyi giydirilmeden, yeterli beslenmeden, hiçbir zafer umudunun olmadığı, hiçbir mükâfat ve ziyâfetin verilmediği ve hiçbir takdirin sunulmadığı devamlılık arz eden savaşlar içinde, sekiz senelik askerlik hizmetine katlanır hale getirdiği göz önüne alındığında anlamsızlaşır. Güney Afrika Seferi'nde ordumuzun gösterdiği dayanıklılık ve metanetten gurur duyan biz İngilizler, on bin kez daha ağır zorluklara katlanan ve bunu sıradan bir görev gibi gören Türklerin önünde saygıyla eğilmeliyiz.

Bu dağlı insanların sekiz sene boyunca çektikleri sıkıntıları düşünün: Uygun adımla İskenderun'a kadar yürüyüş, tıka basa dolu, su alan bir gemide altı hafta süren ölümcül bir yanıp kavrulma, dayanılmaz sıcaklık, kolera salgını, yabancı topraklar, berbat barakalar, geride bırakılan evle hiçbir haberleşme imkânının bulunmaması ve bütün bunlar (zorluklar) içerisinde geçen sekiz sene! İnsanların bu zorluklara katlanabilmesi inanılır gibi değil. Ancak bu tahammülü gösterenler, hiçbir şikâyette bulunmuyorlar, başlarından geçenleri anlatırken sadece gülümsüyorlar. Türk'ün doğasında, tüm dünyayı hayretler içinde bırakabilecek olağanüstü şeyler var.

Bu insanları gördükten sonra, onların Buhara'dan Viyana'ya kadar ilerlemiş olmalarında şaşırılacak bir şey yoktur. Eğer şartlar elverseydi ve Paris'e kadar ilerleselerdi, onları gören hiç kimse bu durum nedeniyle afallamazdı. Ancak bu kahramanca askerlik hizmetinin, Türk nüfusunun sürekli olarak azalmasına ve bununla bağlantılı olarak Hıristiyan nüfusunun artmasına neden olduğunda hemen hemen hiçbir şüphe yoktur”⁵.

Sykes, Darende-Hekimhan arasındaki dağlık bölgede yaşayan ve Türklerle meskûn olan bu köylerin ardından rotasını Hekimhan'a çevirmiş ve daha sonra da Malatya-Besni-Urfa-Diyarbakır-Nusaybin-Cizre-Zaho-Akra-Musul-Kerkük-Süleymaniye-Revandiz ve Van güzergâhını izlemiştir. Sykes, Van'dan sonra kuzeye yönelerek Ağrı Dağı eteklerinde konuşlanmış olan son

⁵ Sykes 1988, s.107-108.

Türk askeri birliğini ziyaret etmiş ve buradan Rus sınırını geçerek karşılaştığı Rus askerleriyle Türk askerlerinin mukayesesini yapmıştır. Buna göre, ikisi arasındaki tek benzerlik yüzlerinden eksilmeyen neşeleri ve tükenmek bilmeyen sabırlarıdır. Bireysel zekâ ve inisiyatif açısından Türk askerinin daha iyi olduğudur. Eğitimde ise her ikisi de kötüdür⁶. Sykes, Rus sınırını geçtikten sonra İğdir'a uğramış, trenle Gümrü üzerinden Tiflis ve Batum'a geçerek seyahatine son vermiş ve İngiltere'ye dönmüştür. İngiltere'ye döndükten üç ay sonra İstanbul'a gelmiş ve burada Padişah II. Abdülhamit'in huzurunda yapılan askeri geçit törenini izleme imkânı bulmuştur. Bu tören sırasında, Arnavut ve Suriyeli Araplardan oluşan askeri birliklerden sonra Türk askerlerinin muhtemelen tören kıtası olduğu için seçme askerlerden kurulu bir birliğin geçişini takip ederken de şu izlenim ve değerlendirmelerini aktarmıştır:

“Suriye taburunun ardından, İmparatorluğun temel direği, hislerini belli etmeyen, yılmaz ve kararlı, geniş alınlı, geniş omuzlu, uzun boylu, güçlü ve kuvvetli, hem geleneksel olarak, hem içgüdüsel olarak hem de doğuştan asker olan gerçek Türk askerleri geçmeye başladı. Bu adamlar üzerinde Alman usulü talim boşunadır. Onlar, belâ okunacak, küfredilecek, yıldırılacak, tehlikeye itilerek sürülecek, yumuşak bakışlı acemi asker ve bira içici değildirler. Onlar aynı bizimkiler gibi askerlerdir. Parlak zaferlere veya şuuruzca paniğe kapılarak felâkete sürüklenmeye yatkın olan, çaresizliğe düşerek gürleyen Fransız savaşçılarından farklıdır. Güvenlikleri için her zaman geri çekilmeye hazır Boer'lere veya Koloni askerlerine de benzemezler. Onlar, emir verildiğinde ölmeye, emir verildiğinde geri çekilmeye, emir verildiğinde aç kalmaya, yok olmaya, ileri atılmaya, çarpışmaya, nöbet tutmaya, siper kazmaya, iyi talihi de kötü şans da yadırganacak olaylar olarak değil, doğal karşılamaya hazır askerlerdir. Bedenen daha dayanıklı olmaları dışında Türkler, asker olarak bizimkilere benzerler. Bizim askerlerimiz derken, anavatan taburlarındaki acemi gençleri, orduya kişi başına beş şiline mal olan Avustralyalıları veya atlı milisleri değil, Hindistan'da bulunan İngiliz muharip askerlerini kastediyorum”⁷.

Görüldüğü gibi Sykes, Türklerin askeri niteliklerine ilişkin kendi izlenimlerine dayanan değerlendirmelerde bulunmuştur. Sykes tarafından ortaya konulduğu şekliyle Türk askeri, eşsiz bir kahramanlığa sahiptir ve zorluklar-yokluklar karşısında yüksek bir tahammül göstermektedir. Çalışmamızın

⁶ Sykes 1988, s.238-239.

⁷ Sykes 1988, s.249.

ilerleyen sayfalarında belirtileceği gibi, Türk askerinin bu nitelikleri, Birinci Dünya Savaşı'ndaki çarpışmalar sırasında da görülecek ve bu durum Sykes gibi birçok Britanyalının ifadelerine yansiyacaktır.

Bununla birlikte Sykes'ın, Türk askerinin niteliğine ilişkin görüş ve değerlendirmelerinde samimi olup olmadığının sorgulanması uygun olacaktır. Zira doğu dünyasına yönelik görüş ve politikalarında büyük bir karmaşa yaşamış olduğu da ayrı bir gerçekliktir. Eserlerinde ortaya koyduğu şekliyle, esasen Türk taraftarı, buna mukabil Ermeni karşıtı düşüncelere sahiptir⁸. Açıkça Ermenileri, keskin bir etnik dil kullanarak, 1900 baskılı bir kitabında "tıksindirici bir ırk" olarak nitelendirmiş⁹; 1906, 1907, 1908, 1910 ve 1913 yıllarında yaptığı beş seyahate ait notlarını birleştirerek yazdığı ve 1915'te bastırıldığı başka bir kitabında da sempati duymadığı ırklar arasında göstermiştir¹⁰. Sykes'ın bu düşünceleri, İngiltere'nin XIX. yüzyılın belli bir döneminde takip ettiği Osmanlı İmparatorluğu'na yönelik dış politikasıyla yakından ilgilidir. Bu politika doğrultusunda Sykes, başta Rusya olmak üzere diğer Avrupalı güçlerin Orta Doğu'daki arzuları önünde set oluşturduğu için Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünün korunmasından yana olmuştur. Ayrıca Anadolu ve Orta Doğu'nun kanun tanımayan ve ayrı soydan gelen toplumları üzerinde kurulması gereken düzeni sağlayabilecek yegâne güç olduğu kanısına vararak Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanmasına karşı çıkmıştır. Bu bölgeye yönelik İngiliz imparatorluk çıkarlarının korunmasına ve bölgedeki düzenin sağlanmasına duyulan ihtiyaç, İngiltere'nin Osmanlı yönetimini desteklemesini gerekli kılmıştır¹¹.

Ancak Sykes bu görüşlerini, Birinci Dünya Savaşı'nın çıkması ve Osmanlı İmparatorluğu'nun da İngiltere'nin hem bu savaştaki en büyük hasmı, hem de Orta Doğu'daki çıkarları karşısında en güçlü rakibi olan Almanya'nın müttefiki olarak savaşa dâhil olması üzerine değiştirmiştir. Birinci Dünya Savaşı yıllarında İngiltere'nin Orta Doğu siyasetinin şekillendirilmesinde etkin bir rol alan Sykes, savaşın belirlediği yeni konjonktür içinde ülkesinin çıkarlarına hizmet ettiği için Ermenilerin ve Arapların bağımsızlıklarını desteklemiş, Siyonist harekete de sempati duymuştur. Bunun gereği olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanması zamanının geldiğine hükmederek Fransız meslektaşıyla birlikte Sykes-Picot Antlaşması'nı kaleme almış, Orta Doğu bölgesine yönelik Türk-Alman propagandası (Panislamizm) ve istihbarat çalışmalarının engellenmesi ile Türk karşıtı propagandanın üretilmesi amacıyla

⁸ Leslie 1923, s.283.

⁹ Sykes 1900, s.80.

¹⁰ Sykes 1973, s.297, 391.

¹¹ Kedourie 1987, s.67-70.

Arap Bürosu'nun kuruluşunu teklif ederek bu büronun ilk taslak metnini hazırlamıştır¹². Winston Churchill'in de kendisine göre hakkını teslim ederek vurguladığı gibi, Arapları Türklere ayırmaya yönelik girift ve harikulâde politikada çok değerli bir rol oynamış, Müslüman dünyasını en kritik anda bölmüş ve nihayetinde önemli kuvvetleri -isyancı Arapları- Allenby'nin ordusunda çöl bayrağı altında toplamıştır¹³.

Görüldüğü gibi Sykes, değişen konjonktür doğrultusunda ülkesinin çıkarlarının korunmasında farklı bir yol takip etmesi gerektiğini düşünerek Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanması gerektiğinde karar kılmıştır. Bu, onun için bölgedeki Osmanlı yönetimine son verilmesini destekleyen siyasi bir karardır. Yoksa Birinci Dünya Savaşı öncesinde Anadolu ve Orta Doğu coğrafyasına yaptığı seyahatlerdeki tespit ve değerlendirmelerinde, tamamıyla samimi olmadığı anlamı çıkarılmamalıdır. Kendince, bir ajan mantığı çerçevesinde, ülkesinin bölgeye yönelik tasavvurlarında yardımcı olması düşüncesiyle, ırkçılığa varan etnik bir dil kullanarak, Osmanlı coğrafyasının sosyo-kültürel yapısındaki farklılıkların altını çizerek ve seyahat bölgesindeki toplulukların yaşam sınırlarını belirleyerek ayırıştırmaya dönük analizlerde bulunduğu da açıktır. Ancak bu seyahatlerde gördüklerini yazmış ve kendisine göre değerlendirmelerde bulunmuştur. Bu eserlerin öncelikle İngiltere'de okunacağından hareketle, kendi halkına tamamen yanlış veya çarpıtmaya yönelik bilgiler verdiği düşünülmemelidir. Ayrıca, İngiltere'nin aleyhine olarak, Tiflis ve Batum'a trenle yaptığı seyahatte karşılaştığı bir Rus mühendisin, barbar ve geri kalmış Doğu'nun medenileşmesinde Rusya'nın üstlendiği görevin soylu bir hareket olduğu ve bunu İngiltere'nin yaptığı gibi zalimce değil, kibarca ve bir baba gibi davranarak yerine getirdiğini söylediğini eserinde yazabilmiştir¹⁴. Diğer taraftan, hayatının son günlerinde bir arkadaşı, önceki fikirlerini değiştirerek Ermenilerin koruyucusu, Yahudilerin de banisi haline geldiğini hatırlatarak takıldığında ve eski kitaplarında yazdıklarına ilişkin sorularla nasıl yüzleşeceğini öğrenmek istediğinde, fikirlerinin değiştiğinden bahsetmemiş, sadece gülümseyerek bu kitapların hepsini sansürleterek satın aldığını -ki bunda muvaffak olamadığı görülmektedir- açıklamıştır¹⁵.

Çanakkale Muharebeleri'nde Türk Askeri

Çanakkale seferi öncesinde, İngiliz askeri ve sivil yetkililerin gözünde Türk ordusu ve askeri, Mark Sykes tarafından yapılan değerlendirmelerden

¹² Kedourie 1987, s.67; Polat 2010, s.105, 125; Mohs 2008, s.33-34.

¹³ Leslie 1923, vii; Polat 2010, s.106.

¹⁴ Sykes 1988, s.241.

¹⁵ Leslie 1923, s.283-284.

farklı olarak, askeri nitelik-yeterlilik açısından hafife alınmakta ve göz ardı edilmekteydi. Bu bakış açısı Türk ordusunun, beklenmedik şekilde Balkan Savaşları'nda sergilediği muharip yetersizliğe ve uğradığı bozguna dayanmaktaydı. Türk ordusuna ait kısmı İstanbul'daki İngiliz askeri ataşesi Albay F. Cunliffe Owen tarafından yazılan 1913 yılına ait raporda; Balkan devletleri askerlerine ilham veren savaş coşkusundan Türk askerlerinin tamamıyla yoksun olduğu, yüksek komuta kademesinin ise, ordu sistemini düzene sokma konusunda tam bir yeteneksizlik sergilediği ve bu düzensizlik ve karmaşa sonucunda ordunun birkaç gün içinde yenildiği vurgulanmıştır¹⁶. Britanya Ordusu Askeri Harekât Başkanı Albay Henry Wilson da Balkan seyahati sonrasında 1913 yılının Ekim ayında İstanbul'a geçtiğinde şu kanaate varmıştı: “*Türk ordusu ciddiye alınacak modern bir ordu değil(...) Batılı düşünce ve yöntemlerin kabul edildiğine ilişkin hiçbir işaret yok. Ordu kötü bir şekilde sevk ve idare edilmektedir ve bitap haldedir*”¹⁷.

İngiliz askeri uzmanları, Balkan Savaşları sonrasında da Alman Askeri İslah Heyeti'nin ve Enver Paşa'nın gayretleriyle ordunun mümkün olan en kısa sürede yeniden yapılandırılmasına ve eğitilmesine yönelik çalışmalara rağmen Türk ordusunun muharebe gücünü önemsememeye devam etmekteydiler. Osmanlı Genelkurmayı'nın Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine 3 Ağustos 1914'te uygulamaya koyduğu seferberlik çalışmalarının sürdüğü sırada, İngiliz askeri ataşesi Cunliffe Owen tarafından 30 Ağustos 1914'te gönderilen bir raporda, askeri anlamda Osmanlı İmparatorluğu'nun bir düşman olarak önemsenmemesi gerektiği belirtilmiştir¹⁸. Her ne kadar Cunliffe Owen, 10 Ekim 1914'te gönderdiği başka bir raporda, yeterlilik konusunda çok büyük bir ilerlemenin sağlanmış olduğunu ve ordunun Balkan Savaşları öncesindeki haline oranla çok daha üstün durumda bulunduğunu belirtse de Owen'ın bu uyarısı görünüşe bakılırsa beyhude bir çabaydı¹⁹. İngiliz dış istihbarat şubesi görevlileri, politikacıları ve devlet adamları Türk ordusu ve askerinin yetersizliğine yönelik mevcut kanaati sürdürme eğilimindeydiler. Bu doğrultuda, İngiliz Genelkurmayı'nda görevli bir subay tarafından eleştirilse bile *Times* muhabiri Philip Graves'in 10 Kasım 1914'te Türk ordusu ve askerinin durumuna ilişkin sunduğu rapordaki değerlendirmeleri kabullenmişlerdi. Graves'in ifadeleri şu şekildedeydi: “*Bir bütün olarak ele aldığımızda Türk ordusunun, dayanıklı ama yeterince eğitilmemiş ve çoğu*

¹⁶ The National Archive (TNA), Foreign Office (FO) 881/10523, *Turkey, Annual Report, 1913*, H. D. Beaumont'tan Sir Edward Grey'e, December 4, 1914, s.31.

¹⁷ Woodward 2007, s.18; Erickson 2007, s.6.

¹⁸ TNA, War Office (WO) 106/1462, “Question of Passage of the Straits”, August 30, 1914.

¹⁹ Sheffy 1988, s.61, 68; Erickson 2007, s.12-13.

eğitimsiz insan gibi beklenmeyen bir olay karşısında paniğe kapılmaya eğilimli ve kalın kafalı köylülerden oluşan bir milis ordusu olduğunu söylemeliyim". Ayrıca aynı raporda Türk askeri; *"düşman süngüsünden çok korkan, acemi, idraksiz ve inisiyatifsiz"* olarak nitelendirilmektedir²⁰.

Ancak Türk ordusu ve askerinin muharip niteliğine yönelik bütün bu olumsuz değerlendirmelerin büyük bir kısmı, Britanya ordusunun Çanakkale Cephesi'ndeki yüksek yoğunluklu çarpışmalarda, düşmanlarının savaşıma azmi, kararlılığı ve sert direnişleriyle karşılaşması neticesinde değişmiştir. Her ne kadar çoğu Britanyalının ifadelerine yansıdığı şekliyle, Türk ordusunun ve askerinin eğitim, sevk ve idare açısından kötü durumu ve bununla bağlantılı olarak muharebelerde hücumla yönelik kabiliyetinin zayıf olduğu genel bir kanı olarak kabul edilse de Türk piyadesinin savaşçı nitelikleri, özellikle de savunmadaki ve siper çarpışmalarındaki kabiliyet ve sarsılmaz duruşları takdir edilmiştir.

Yeni Zelandalı günümüz tarihçilerinden Terry Kinloch'a göre, Çanakkale seferinin hemen öncesinde, Türklerin 1915 Şubatı'ndaki Kanal Harekâtı'nda ve Irak Cephesi'ndeki ilk çarpışmalarda ortaya koydukları muharip yetersizlik, Gelibolu'nun işgalinin "çantada keklik" olduğunu düşündürmüştü. Gelibolu'nun işgal planı Türk ordusunun gücünü sınavacaktı. Askeri birlikler Avrupa standartlarına göre kötü eğitimliydi. Sevk ve idareleri iyi değildi. Bu durum askeri birlikleri, hareketli savaş için uygunsuz hale sokmaktaydı. Ancak askerlerin, özellikle de Anadolu'nun Türk soylu askerlerinin dayanıklılığı ve cesaretleri bu birlikleri durağan siper savaşlarında kusursuz kılmıştı. Türk tümenlerinde düşmanı karşılamayı bekleyen erlerin büyük kısmı, tecrübeli muvazzaf askerlerdi. Çoğunun çarpışma deneyimleri vardı. Üstelik onların gözünde, Türk anavatanının kâfirler tarafından işgal ediliyor olması, inatçı bir savunma yapılmasının teminatıydı²¹. Tim Travers, Gelibolu'yu savunanların, tipik Osmanlı askerleri olarak görülen Anadolu kökenli Türk gençlerinin, çoğunlukla yetersiz beslenmelerine ve kötü giydirilmelerine karşın yine de -şehit olmak arzusuyla- ölümüne savaşmaya hevesli olduklarını belirtmektedir²². Türk piyadesinin cesareti konusunda hiçbir şüphe yoktu. Top, mitralyöz ve tüfek atışlarının oluşturduğu fırtınanın içine tereddüt göstermeden atılmaktaydılar²³. Er Henry Barnes düşüncelerini şu şekilde yazmıştı: *"Türk askerleri temiz dövüşürlerdi ve dünyanın en cesur insanlarıydı. En yoğun ateş karşısında bile durmazlardı, adeta fanatik insanlardı. Onlarla ateşte*

²⁰ Erickson 2007, s.6, 13; Sheffy 1988, s.60-61, 68.

²¹ Kinloch 2005, s.104-105.

²² Travers 2003, s.182; Kinloch 2005, s.105.

²³ Kinloch 2005, s.135.

*karşılaştığımızda çok esaslı insanlar oldukları sonucuna vardık*²⁴. Londra *Daily Telegraph*'ın muhabiri olarak 25 Nisan 1914'ten itibaren Çanakkale kara muharebelerini izleme imkânı bulan ve gözlemlerini rapor halinde İngiltere'ye gönderen Ellis Ashmead Bartlett ise şu itirafta bulunmuştur: *“Türk piyade askerinin göstermiş olduğu kahramanlık ile ölümü hiçe saymaları hususunda göstermiş buldukları soğukkanlılığın takdir ve övgüye değer olduğu konusunda subaylarımız hemfikirdir*²⁵.

Yukarıda değinilen, Gelibolu'daki Türk askerlerinin tecrübeli ve çarpışma deneyimlerinin olduğu görüşü, bu cephedeki çarpışmaların başlangıç dönemi için doğru olabilirdi. Ancak savaşın ilerleyen safhalarında kayıpların artması sonucunda, Türk birliklerindeki kadro eksikliklerinin hızlı bir şekilde giderilmesi amacıyla cepheye, genç ve kısa süreli askeri eğitim verilmiş olan erler sevk edilmişti. Ayrıca, Britanyalılar tarafından, Türk askerinin savunmadaki ve siper savaşlarındaki başarısı, doğal olarak Çanakkale cephesinde savunma konumunda bulunan Türk ordusunun gösterdiği direncin kırılmamış olması ve böylece harekâtın Fransız müttefikleriyle birlikte Britanyalılar için de başarısızlıkla sonuçlanması nedeniyle üzerinde özellikle durulan bir konuydu. Bununla ilgili olarak en çarpıcı gözlemler Bartlett'ten gelmiştir:

“Türk piyadesinin öne çıkan vasfı savunmada gösterdiği başarıdır(...) Türklerin, kendilerini gizlemek hususunda göstermiş olduğu muvaffakiyet hakikaten övgüye değerdir. Türkler, siperler kazarak bunlar içinde kendilerini gizlemekte ve yer üstünde, var olduğuna dair hiçbir iz göstermemekte pek mahirdirler(...) Türk, siper arkasında muharebe hususunda insanüstü bir şecaat ve cesaret gösterir ve bununla beraber harp sahasında tahkimat yapmak hususunda daima üstad olduğunu ispat ettiği gibi bunu bizler Plevne ve Kars'ta fazlasıyla gördük(...)

*Son derece yüksek bir askerî maharetle sevk ve idare edilen cesur ve inatçı bir düşmanla savaşıyoruz. Türk, bir köşeye sıkıştırılıp savunma durumuna geçtiği zaman dehşetli ve korkunç bir düşman olup kalır. Askerlerimizin savaşmakta olduğu bugünkü düşman evlatları, namdâr gazi ve şöhretli kumandan Osman Paşa'nın kumandasında olarak Plevne'yi kahramanca savunan arslanların aynıdır*²⁶.

²⁴ Steel ve Hart 1997, s.125.

²⁵ Bartlett 2006, s.200.

²⁶ Bartlett 2006, s.144, 156, 185, 200.

Gelibolu'da kara muharebelerinin başlaması öncesinde, İngiliz propagandasının etkisiyle, bu yarımada sevk edilecek Avustralyalı ve Yeni Zelandalı askerlerin (Anzakların) kafasındaki “acımasız”, “vahşi”, “zavallı” ve “barbar” Türk imajı, çarpışmaların başlayarak Türk askeriyeye karşılaşmaları sonrasında değişmiştir. Bundan sonra Avustralyalı ve Yeni Zelandalı askerler tarafından “Abdul”, “Jacko Turk” ve “Johnny Turk” olarak tanımlanan Türk askerlerine, yapılan resmi propagandanın gözüyle bakılmamıştır. Avustralyalı ve Yeni Zelandalı askerlerin ifadelerine göre Türkler, herhangi bir Anzak kadar insandı ve duyarlıydı. Onlar da geride, yaşlı ana-babalar, dullar bırakıyordu. Aslında iyi kalpli insanlardı. Bir keresinde on iki yaralı Anzak askeri, cepheye Türk Kızılay ekibi tarafından bulunduğu esir alınmadan yaraları sarılmış ve kendilerine “sizinkiler sizi alırlar” denilip bırakılmıştı. Bir başka sefer bir Türk askeri, yaralı ve yürüyemeyen bir Anzak askeri bulunduğu, yaralarını sarmış, arkadaşları tarafından bulunması gecikebilir endişesiyle de yanına bisküvi ve su bırakmıştı²⁷. Çanakkale muharebeleri üzerinden yıllar geçtikten sonra Anzak gazilerinin yöneltilen sorulara verdikleri yazılı cevaplara bakıldığında, Türk askerlerinin insani ve muharip niteliklerine yönelik olarak şu izlenimleri ortaya çıkmıştır:

“Türkler iyi ve dürüst savaşçılardı. Almanlardan daha dürüst savaşçıydılar. Cesurdular, ölmekten korkmuyorlardı. Kolay yenilmeyen sıkı savaşçılardı. Silah donanımı ve beslenme açısından yetersiz görünüyorlardı. Esirlere çok iyi bakıyorlardı. Türklere asker olarak saygı duyduk. Çünkü donanımca çok yetersiz olmalarına karşın, sıkı çarpışıyor ve iyi nişancılık yapıyorlardı”²⁸.

Çanakkale Cephesi'nde çarpışmalara katılmış Britanyalı askerlerin, tek tek isimleri de verilerek, Türk askerlerinin muharip yeteneklerine ilişkin benzer ifade ve nitelendirmelerinden örnekler çoğaltılabilir. Tekrara düşmemek için çalışmamızın bu kısmını, İtilaf güçlerinin Çanakkale Seferi'ndeki en üst askeri kademesinden gelen bir itiraf ile bitirelim. Müttefik Kuvvetler Ordu Komutanı olan İngiliz General Sir Ian Hamilton, Çanakkale Seferi'nde uğradıkları yenilgi sonrasında, bu yenilginin nedenlerini araştırmak için oluşturulan Çanakkale Komisyonu'na şu açıklamayı yapmıştır: “İtiraf etmem gerekirse, Türklerin bu kadar iyi savaşçı olduklarını bilmiyordum”²⁹.

²⁷ Tuncoku 2012, s.34, 83, 85, 92-93.

²⁸ Tuncoku 2012, s.151, 156, 164, 190, 197, 204, 224.

²⁹ Erickson 2001, s.982; Erickson 2007, s.1; Woodward 2007, s.18.

Sina-Filistin Cephesi'nde Türk Askeri

Türk askeri tarih yazıcılığında Sina-Filistin Cephesi olarak tanımlanan (1918 yılının bir bölümü için Suriye Cephesi denmesi daha uygundur) ve Birinci Kanal Harekâtı ile açılan bu cephede Türk ordusu, Britanya ordusu (Mısır Sefer Kuvveti) ile yoğun çarpışmalarda ve çok sayıda muharebede bulunmuştur. Bu cephede çarpışan Türk askerlerinin, muharip ve insani niteliklerinin Britanyalı düşmanlarının özellikle de er düzeyindeki Britanyalı askerlerin anlatımlarına nasıl yansımış olduğuna geçmeden önce, Mısır Sefer Kuvveti bünyesinde görev yapmış olan Albay Archibald Percival Wavell'in, Türk ordusu ve askerine yönelik genel bir panorama çizen değerlendirmelerinin verilmesi uygun olacaktır. Wavell'in daha çok Sina-Filistin Cephesi'ndeki izlenimlerine dayanan değerlendirmeleri şu şekildedir:

“1914 yılında Türk İmparatorluğu, Türklerin dışında Araplar, Ermeniler, Kürtler ve Süryaniler gibi farklı etnik köken ve dini inanca mensup halkların yaşadığı bir imparatorluktu. Anadolu Türkü, İmparatorluğun temel direği idi. O, olağanüstü bir dayanma gücü bulunan, yokluklar ve zorluklar karşısında büyük bir sabır gösteren, atalarından devraldığı bir savaşıma yeteneğine sahip, muharebede cesaret gösteren ve savaşıma her zaman hazır ve gönüllü olan mükemmel bir askeri. Bunlar şimdi ve her zamanki gibi büyük askeri erdemlerdir. Ancak modern savaş, kaçınılmaz olarak çok parçalı-çeşitli silah ve askeri malzemeyi kullanabilecek büyük bir teknik beceriyi ve bunun için de yüksek seviyeli bir eğitimi gerekli kalmaktadır. Eğitim almamış, okur-yazar olmayan Türk köylüsü bu beceriye sahip değildi(...)

Gerçek Anadolu Türkü, sınırlı tayına, askeri donanımın yetersizliğine ve savaşın sebep ve amaçlarına ilişkin bilgisizliğine rağmen moralini korumuş ve sonuna kadar iyi savaşmıştı. Ancak savaşın uzaması nedeniyle cepheye artan oranda gönderilen diğer ırklar arasında hoşnutsuzluk yaygındı ve firar etmeler sıklıkla görülmekteydi.

Askeri teşkilatlarındaki bütün kusurlarına rağmen Türkler, hiçbir suretle küçümsenmeyecek bir düşmandı. Yaya olarak yapılan intikallerde mükemmellerdi. Avrupa orduları için elzem olan levazımdan vazgeçebilirlerdi. Savunmada önündeki alanı gözetleyebilmeleri, siperde güçlü ve düzenli bir mevzilenme becerisi göstermeleri ve yerleştikleri mevzii inatla tutmaları, Türk askerlerini aşılması zor bir hasım haline getirmekteydi. Hücumda ise, daima cesaretle saldırımlarına karşın çok az yetenek gösterirlerdi. Türk topçusu iyiydi ve isabetli atışlar yapmıştı. Ancak süvarileri kötüydü ve nadiren etkili olmuşlardı(...)

Britanyalıların Gözüyle Sina-Filistin Cephesi 'nde Türk Askeri

(Sonuç olarak) *Britanya ordusu, bu insanları kesinlikle küçümseyemezdi. Zira bu askerler, Britanya ordusunu Gelibolu harekâtını durdurmaya mecbur etmiş, Kut'ta bir Britanya tümeninin tamamını esir almış, Süveyş Kanalı'na kadar Sina çölünü geçmeyi başarmış ve Gazze 'ye yönelik iki saldırımızı da durdurmuştu*³⁰.

Wavell'in, bu değerlendirmelerinin bir kısmı yorumlanmaya muhtaçtır. Osmanlı Genelkurmayı'nın Birinci Dünya Savaşı yıllarında cepheye sürdüğü askerlerin büyük bir bölümünün veya ordunun silahlılarına aldığı insan kaynağının ekserisinin kırsal bölgelerden gelen köylülerden oluştuğu ve bunların da okur-yazar olmadığı doğrudur. Askerin eğitiminde talimnamelerin veya genel olarak yazılı malzemenin bu askerler tarafından okunmadığı ve dolayısıyla eğitimlerinin daha uzun sürdüğü kabul edilebilir. Ancak Wavell'in vurguladığı modern savaş malzemesinin çeşitliliği, Birinci Dünya Savaşı'ndan ziyade İkinci Dünya Savaşı'nın bir gerçeğidir. Hava ve deniz kuvvetlerindeki teknik gelişmeler bir tarafa, Birinci Dünya Savaşı'nda kara birliklerine sunulan teknik yenilikler sınırlı kalmış, kara muharebelerinde insan unsuru ön planda olmuştur. Sayısal ve moral üstünlükle birlikte topçu ile piyade arasındaki işbirliğinin iyi kurulmuş olması zafer kazanmada veya karşı tarafa daha fazla zayıat verdirmede belirleyicidir. Piyadenin kullandığı ana silahlar ise, makineli tüfek ve piyade tüfeğidir.

Fotoğraf 1: Makineli Tüfek Başındaki Türk Piyadesi (Tel el Şeria-Gazze Hattı, 1917)

³⁰ Wavell 1938, s.19, 21-22.

Sina-Filistin Cephesi içinde de Birinci ve İkinci Gazze Muharebeleri'nde yaşandığı gibi, süngü muharebeleri sıklıkla yapılmıştır. Piyadenin bu askeri malzemeyi iyi kullanıp kullanamamasında okur-yazar olması belirleyici değildir. Sözlü ve göstererek eğitim ile atış talimlerinin yaptırılması bu silahların etkili bir şekilde kullanılması için yeterli olmuştur. İngiliz tarihçi Anglesey'in altını çizdiği şekliyle Türk askerinin, 1903 model ve 7,65 kalibrelik Mavzer tüfeklerini kavrayışı, bunları özellikle savunma konumundayken isabetli ve istikrarlı olarak kullanışları muhtemelen Birinci Dünya Savaşı'ndaki diğer orduların askerlerine göre eşsizdi³¹. Ayrıca Avustralyalı er Idriess'e göre bu tüfekler, kendilerinin kullandıkları tüfeklerden üstündü³². Birinci Dünya Savaşı'nda piyadeye yardımcı modern bir silah olan tank, İkinci Gazze Muharebesi'nde kullanılmasına rağmen etkisiz olmuş, bu araçlar Britanyalılar için ölüm tuzağı olmaktan öteye geçememişti³³. Wavell'in de vurguladığı gibi, Türk topçusu iyiydi ve isabetli atışlar yapmıştı. Topçu sınıfı içindeki Alman ve Avusturyalı müttefik unsurlar Türk piyadesinin muharebe başarısına yadsınamaz bir katkı sağlamıştı. Sina-Filistin Cephesi'nde Britanya ordusunun atlı birlik unsurları, ordunun ana vurucu gücü konumundaydı. Bu unsurun da modern savaş ve araç-gereçlerle bir ilgisinin olmadığı açıktır.

Dolayısıyla, Sina-Filistin Cephesi'nin esasen kara muharebelerinin yapıldığı bir savaş alanı olduğundan hareketle, bu cephedeki askeri başarılar, taktik anlamda sevk ve idaredeki beceriye, top, makineli tüfek, süvari ve piyadedeki sayısal üstünlüğe ve Britanyalıların da sürekli olarak altını çizdiği gibi Türk askerinde de bulunan muharip yetenek ve kararlılığa bağlıydı. Ayrıca, Sina-Filistin Cephesi'nde Osmanlı ordusu, karşısındaki Britanya ordusuna oranla daha kısıtlı imkân ve modern askeri teçhizata sahip olmakla birlikte, ordunun elindeki teknik malzemenin sadece müttefik Alman-Avusturyalı askerler tarafından değil, Türk subay ve erleri tarafından da kullanıldığı görülmekteydi. (Fotoğraf 2 ve 3)

³¹ Anglesey 1998, s.24.

³² Idriess 1982, s.216, 231.

³³ Idriess 1982, s.214.

Britanyalıların Gözüyle Sina-Filistin Cephesi 'nde Türk Askeri

Fotoğraf 2: Huç'da helyograf (aynalı telgraf) kullanan Türk subay ve erleri, 1917.

Fotoğraf 3: Türk askeri sinyal cihazı yerleştirirken, 1917.

Wavell'in de üzerinde durduğu Türk askerinin hücumdan ziyade savunmada iyi olduğu görüşü gerçeği yansıtıyor olabilir. Bu görüş Sina-Filistin

Cephesi'ni tutan 4. Ordu'nun komutanı Cemal Paşa tarafından da paylaşılmıştır. Birinci Gazze Muharebesi'nde Britanya ordusunun saldırısının durdurulması üzerine karşı-taarruzu düşünen Birinci Kuvve-i Seferiye Komutanı Kress von Kressenstein, Cemal Paşa'dan aldığı bir telgraf neticesinde engellenmiştir. Bu telgraftan birkaç gün sonra muharebe meydanını teftiş etmeye gelen Cemal Paşa, Kressenstein'a, emri altındaki kıtaların Türk kıtaları olduğundan bahisle, savunmada Türk piyadesinden her şeyi talep edebileceğini, ancak bu piyadenin taarruzda da cesur olmakla birlikte, taarruz harekâtı için gerekli olan talim ve terbiyesinin o kadar iyi olmadığını belirtmiştir³⁴. Ancak savaşın ilerleyen safhalarında 1917'nin Aralık ayında, Kudüs'ün kaybedilmesi üzerine geri alınmasına dönük olarak hem etkili, hem de Britanya ordusu birliklerini bunaltan karşı-taarruzları yapanın da aynı Türk askeri olduğu unutulmamalıdır.

Britanyalıların, Sina-Filistin Cephesi'ndeki Osmanlı ordusuna ve bu ordunun insan kaynağına değinirken, ordunun bünyesindeki muharip unsurların etnik özelliklerine ve bu özelliklere bağlı olarak muharebe becerisindeki farklılıklara vurgu yaptıkları tespit edilmiştir. Terry Kinloch'a göre, ordunun gücü Türkler tarafından "*Mehmetçik*" olarak anılan askerlere dayanmaktaydı. Ordunun piyadeleri, özellikle de Anadolu'nun Türk soylu piyadeleri, en uç seviyedeki yokluklar karşısında bile sabır gösterebilen, dayanıklı ve inatçı savaşıtlardı. Süvariler ise, genellikle etnik anlamda Türk kökenlilerden oluşmakla birlikte, daha az etkili olan bir miktar Arap aşiret ve Kürt başıbozuklar da süvari olarak orduda hizmet etmişlerdi³⁵. Anglesey'e göre de ordunun piyade unsuru farklı etnik kökenlerden gelmekteydi. Gerçek Anadolu Türkü bunların arasında en iyileriydi. Anadolu Türkü, olağanüstü bir şekilde, korkunç bir sefalet, yarı-açlık, yetersiz askeri ekipman ve geri çekilmeler kaynaklı hüznün karşısında bile tahammül gösterebilmekte ve moralini koruyabilmekteydi³⁶. Avustralyalı resmi tarih yazarı Henry Somer Gullett ise şu ifadelerde bulunmuştur: "*Savaşçı olarak Türk, dünyadaki hiçbir askere benzemez. Berbat bir şekilde beslense ve giydirilse bile, batılı ölçütlerde sadece kin duyacağına, bir gaye uğruna savaşıyor*"³⁷. 1917'nin Ocak ayı başlarında da Britanya ordusu Refah'a ilerlerken, Korgeneral Philip Chetwode, esir edilen askerlerin Arap kökenli olmadığını, bilakis karşılarında El-Magrunteyn'de (Magruntein) konuşlanmış 31. Piyade Alayı'nın iki bin mevcutlu Türk soylu askerlerinin bulunduğunu anlayınca kaygıya kapılmıştı. Benzer şekilde, 1917'nin Ekim ayı sonunda Birüssebi Muharebesi sırasında Tel el Saba'da

³⁴ Kressenstein 1943, s.149.

³⁵ Kinloch 2007, s.29.

³⁶ Anglesey 1998, s.23.

³⁷ Gullett 1923, s.260.

(Birüssebi'nin hemen doğusunda) 300 Türk soylu askerin bulunuyor olması buradaki savunmanın daha zor kırılacağı yorumuna neden olmuştu³⁸. Hâlbuki Birüssebi Garnizonu'ndaki düşman piyadeleri, alışlagelenden farklı olarak yürekli bir mücadele ortaya koyamamıştı. Zira bu garnizonda, Arap kökenli birliklerden kurulu 27. Piyade Tümeni konuşlandırılmıştı. Bu Arap kökenli piyadeler, hiçbir şekilde Anadolu Türkleri gibi yürekli düşmanlar değillerdi³⁹.

Romani Muharebesi'nde (İkinci Kanal Harekâtı) Türkler, yenilmelerine karşın düzenli bir geri çekilmeye bulunmuşlar ve savaşçı ruhlarını korumuşlardı. Mısır Sefer Kuvveti'ndeki hemen hemen herkes Romani'de Türklerin cesaretlerinden ve dayanma güçlerinden övgüyle bahsetmekteydi. Teğmen Buxten, 13 Ağustos 1916'da annesine şu şekilde yazmıştı: “*Türlere hiçbir sözüm yok. Adam gibi ve centilmence savaştılar. Savaş düzenlerini bozmaya çalışsak da başarılı olmadık. Sanırım bu düzen içinden tek bir Türk askerini çıkarsak bile, o askerin bize kolay lokma olmayacağı kesindi*”⁴⁰. Türk piyadesinin geri çekilirken göstermiş olduğu hareket kabiliyeti ve hız da şaşırtıcıydı. Mısır Sefer Kuvveti Kurmay Başkanı Tümgeneral A. L. Lynden-Bell, Savaş Bakanlığı'na, yüksek sıcaklık altında piyadelerinin çöl kumları üzerinde yürümekte güçlük çektiğini, aynı şartlar altında olmasına karşın Türk piyadesinin kendi piyadelerinden üç kat daha hızlı olduğunu bildirmişti⁴¹. Her ne kadar Türkler tarafından, İngiliz atlı kıtalarının, atlarını sulamak için geçirdikleri fazla zaman kaybı nedeniyle hareket kabiliyetlerinin düştüğü belirtilse de⁴² Britanya ordusuna bağlı atlı birlikler bile geri çekilen Türk piyadesini yakalayamamışlardı⁴³.

4-5 Ağustos 1916'da gerçekleşen Romani Muharebesi'nin hemen ardından geri çekilen Türk askerleri, Kantara bölgesinde koleradan ölen arkadaşlarının yanına “*Dikkat! Kolera*” yazılı bir not bırakmışlardı. Bu hadiseyi öğrenen Teichman duygularını şu şekilde kaydetmiştir: “*Türkler gerçekten centilmendi. Birçok düşman bu uyarıda bulunmazdı*”⁴⁴. Çanakkale Cephesi'nde de görüldüğü gibi, bu tür insani nitelikler Türk askerinin mayasında mevcuttu. Teichman ayrıca, 15 Kasım 1917'de Kudüs'e doğru ilerlerlerken rastladıkları

³⁸ Kinloch 2007, s.141, 200.

³⁹ Wavell 1938, s.124. Kress von Kressenstein da 8. Ordu Komutanı olarak 17 Ekim 1917'de Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'na sunduğu raporda, Birüssebi hattını tutan 27. Piyade Tümeni'ni, iyi eğitilmemiş, kötü sevk ve idare edilen ve güvenilir olmayan Arap birliklerinden kurulu bir tümen olarak nitelendirmiştir. Bkz. Erkilet 2002, s.121-122.

⁴⁰ Woodward 2007, s.72.

⁴¹ Woodward 2007, s.70.

⁴² Birinci Dünya 1979, s.389.

⁴³ Woodward 2007, s.70-71.

⁴⁴ Teichman 1921, s.80.

Avrupa'dan göç etmiş Yahudilerin yaşadıkları köyün gelişmişlik düzeyine hayran kalmış ve Türklerin Yahudi ve Hıristiyan köylerini yağmaladıkları haberlerini duymakla birlikte bu köyde böyle bir kanıtın olmadığını belirtmiştir⁴⁵. Idriess de aynı konuya yer ayırmış ve yazılanları palavra ve yalan olarak nitelendirerek, 1917'nin Aralık ayında Kudüs civarında gördükleri kasaba ve köylerin Türkler tarafından nadiren zarara uğratılmış olduğunu kaydetmiştir⁴⁶.

İngiliz atlı birlik komutanlarından Yarbay R. M. P. Preston, Gazze ve Birüssebi'nin Britanya ordusu tarafından ele geçirilişinin hemen sonrasında, 1917'nin Kasım ayı ortalarında, Türk askerlerine ilişkin şu gözlemlerde bulunmuştur:

“Garip olan gerçek, firar etmelerindeki sıklığa rağmen, (...) Türklerin neredeyse her zaman, sadece savunma konumundayken değil, taarruz ettikleri sırada da mükemmel savaştıklarıdır. Türkler, sayıca az olmalarına, silah gücü açısından zayıf durumlarına, yetersiz eğitilmelerine ve yenilgilerinin saldırıya geçmeden önce bile kaçınılmaz görünmesine rağmen, umursamadan ‘Allah! Allah! Allah!’ nidaları eşliğinde büyük bir cesaretle ileri atılmaktadırlar. Şu sırada Filistin’de karşımızda bulunan Türkler, çoğunlukla Anadolu kökenli olan ve güçlü bir bünyeye sahip dayanaklı savaşçılardır”⁴⁷.

18-21 Eylül 1918’de yapılan Nablus (Megiddo) Muharebesi öncesinde ise, İngiliz resmi askeri tarih yazıcılığı Allenby'nin karşısındaki Türk birliklerini şu dikkat çekici ifadelerle tanımlamıştır:

“Cevabı alınması gereken soru, Türk askerlerinin, açlıklarına, üst-başlarının perişan halde olmasına, bitlenmelerine, ıstırap içinde bulunmalarına, umutsuzluklarına ve sayıca azalmalarına rağmen cesaretlerini kaybedip kaybetmedikleridir. Dünyadaki hiçbir askerin bu şartlar altında ve bu kadar uzun süreli savaşlar içinde cesaretini yitirmeden dayanması olası değildir”⁴⁸.

Nablus Muharebesi veya İngiliz askeri tarih yazıcılığına göre Megiddo Muharebesi, Sina-Filistin-Suriye Cephesi’ndeki Osmanlı ordusunun çöküşüyle sonuçlanan ve Osmanlı hükümetini İtilaf güçlerine ateşkes teklifinde bulunmaya

⁴⁵ Teichman 1921, s.192-193.

⁴⁶ Idriess 1982, s.278-279.

⁴⁷ Preston 1921, s.67-68.

⁴⁸ Falls 1930, s.446.

sevk eden kesin bir yenilgiydi. Ancak bu yenilgiye rağmen, 53. İngiliz Piyade Tümeni'nden W. T. Marchant, 18 Ekim 1918 tarihli günlüğünün girişinde, Sina-Filistin Cephesi'nde çarpışan çoğu Britanyalı askerin, düşmanları olan Türk askerlerinin muharip yetenekleri hakkında vardıkları sonuçla uyum gösteren şu ifadelere yer vermiştir:

“Savaşçı olarak Türkler, korkusuzluklarıyla ve cennete kavuşmanın bir yolu olarak ölüme atılmalarıyla savaşanların en iyileri arasındadır. Kendilerine özgü karakterleri vardır(...) Yenilmeden teslim olmazlar. Bu güzel bir niteliktir. Arada bir firar etmeleri ise, muhtemelen iyi giyinmemeleri ve yeterli beslenmemeleri gibi kısıtlılık içinde bulunmalarından kaynaklanmaktadır. Türkler tutkuyla ve gayretle savaşır. Mavzer marka etkili tüfekleriyle hızlı ve isabetli atışlar yapmakta hüner sahibidirler. Bütünüyle düşünüldüğünde, bir Türkün savaşçı olarak çok az kusuru bulunmaktadır”⁴⁹.

Çalışmamızı, günümüz İngiliz tarihçilerinden Grainger'ın genel bir değerlendirmesine yer vererek bitirelim.

“Kazananları, başka bir ifadeyle muharebeleri kazananları, toprakları fethedenleri, şehirleri ele geçirenleri ve araziye yerleşenleri övmek kolaydır. Britanya ordusunun kendisine bahşedilen bu övgüyü hak ettiğinde şüphe yoktur. Fakat bana öyle geliyor ki bu seferin ortaya çıkardığı gerçek, Türk askerlerinin en dayanıklı, en boyun eğmez ve en profesyonel savaşçılar olduğudur. Bu özellikleri, bilhassa Birinci ve İkinci Gazze Muharebeleri'ndeki zaferlerinin dışında, Nebi Samoil'de (Kudüs'ün kuzeybatısında) ve 1918'in ilkbaharında Ürdün'ün içlerine doğru yönelen iki İngiliz hücumunu durdururken de ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte bu vasıflar, Türk askerleri yenildiği zaman da kendini göstermiştir(...) Hakikaten, bu seferin (cephenin) takdire şayan insanları sıradan Türk askerleridir”⁵⁰.

Sonuç

Genelde Birinci Dünya Savaşı'nın süresi içinde, özelde ise Sina-Filistin Cephesi'ndeki çarpışmalar boyunca Türk askerlerinin muharip nitelikleri hakkında bilgi veren Britanyalıların, kaleme aldıkları günlük, rapor, mektup ile resmi-anı ve araştırma kitaplarında altını çizdikleri husus, bu askerlerin övgüye değer bir muharip yeteneğe sahip olduklarıdır. Bu muharip yetenekleri de

⁴⁹ Woodward 2007, s.18, 279-280.

⁵⁰ Grainger 2006, s.226-227.

özellikle savunma muharebelerinde ortaya çıkmıştır. Bu tip muharebelerde Türk piyadesinin, tuttuğu hattı sarsılmadan ve inatçı bir şekilde koruması, üzerine teksif edilen üstün düşman birlikleri karşısında cesaret ve kararlılığını yitirmemesi konusunda eşsiz olduğu kanıtlanmıştır. Bunun yanında piyade sınıfı ana silahlarını etkili bir şekilde kullanabilmiştir.

Mark Sykes'ın izlenimleriyle birlikte daha da anlaşılır olan gerçek, yeterli beslenmemesine, iklim koşullarına göre iyi giydirilmemesine, gerekli askeri donanımına sahip olmamasına karşın hayıflanmaması, moralini korumaya devam etmesi ve muharip niteliklerini sürdürebilmiş olmasıdır. Bu muharip-insani özellikleriyle beraber Türk askerinin dürüstçe ve centilmence savaşmış olduğu da Britanyalıların ifadelerine sıklıkla yansımıştır. Ayrıca muharebelerin çetinliği içinde amansız olan Türk askeri, çarpışma dışı durumlarda düşmanlarının yaralılarına yaşamaları için yardımı esirgememiş, kolera gibi salgın hastalıklara yakalanmalarını için de uyarı notu bırakabilmiştir.

Sina-Filistin Cephesi, başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere, İsmet Paşa (İnönü) Refet Paşa (Bele) ve Ali Fuat Paşa (Cebesoy) gibi Türk Milli Mücadelesi'nin önder kadrosunun görev yaptığı bir cephedir. Birinci Dünya Savaşı sonrasında görülen bitkinlik ve yılgınlığa rağmen, Britanyalıların ifadelerine de yansıyan Türk askerinin eşsiz muharip yeteneği, zikredilen önder kadrosunun rehberliğiyle birlikte, Türk Milli Mücadelesi'nin kazanılmasında da belirleyici olmuştur.

KAYNAKÇA

A. Arşiv

The National Archives, Londra/İngiltere.

B. Kitap ve Makaleler

- Adelson 1975 Roger Adelson, *Mark Sykes: Portrait of an Amateur*, Jonathan Cape Ltd, London.
- Anglesey 1998 The Marquess of Anglesey, *A History of the British Cavalry 1816 to 1919, Volume 5, Egypt, Palestine and Syria, 1914 to 1919*, Redwoods Books Ltd, Trowbridge, United Kingdom.
- Bartlett 2006 Ellis Ashmead Bartlett, *Çanakkale Gerçeği*, (Çev., Bahriye Kıdemli Kurmay Yüzbaşı Rahmi), (Yay. Haz., Muzaffer Albayrak), Yeditepe Yayınevi, 4. Baskı, İstanbul.
- Birinci Dünya 1979 *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi: Sina-Filistin Cephesi (Harbin Başlangıcından İkinci Gazze Muharebeleri Sonuna Kadar)*, V. Cilt, I. Kısım, Genelkurmay Basımevi, Ankara.
- Erickson 2001 Edward J. Erickson, "Strenght Against Weakness: Ottoman Military Effectiveness at Gallipoli, 1915", *The Journal of Military History*, Vol. 65, No. 4 (October), s. 981-1001.
- Erickson 2007 Edward J. Erickson, *Ottoman Army Effectiveness in World War I: A Comparative Study*, Routledge, Taylor & Francis Group, London and New York.
- (Erkilet) 2002 Hüseyin Hüsnü Emir (Erkilet), *Yıldırım*, Genelkurmay Basım Evi, Ankara.
- Falls 1930 Captain Cyril Falls, *Military Operations, Egypt & Palestine (History of the Great War Based on Official Documents)*, Part II: *From June 1917 to the End of the War*, His Majesty's Stationery Office, London.

- Grainger 2006 John D. Grainger, *The Battle for Palestine 1917*, The Boydell Press, Woodbridge, United Kingdom.
- Gullett 1923 H. S. Gullett, *The Australian Imperial Force in Sinai and Palestine, 1914-1918*, Angus & Robertson Ltd., Sydney.
- Idriess 1982 Ion L. Idriess, *The Desert Column*, Angus & Robertson Publishers, London-Sydney-Melbourne-Singapore-Manila. (1932 tarihli ilk baskının tıpkıbasımıdır)
- Kressenstein 1943 Kress von Kressenstein, *Türklerle Beraber Süveyş Kanalı'na*, (Çev., Emekli Yüzbaşı Mazhar Besim Özalpsan), Askeri Matbaa, İstanbul.
- Kedourie 1987 Elie Kedourie, *England and the Middle East: The Destruction of the Ottoman Empire, 1914-1921*, Mansell Publishing Limited, London.
- Kinloch 2005 Terry Kinloch, *Echoes of Gallipoli: In the Words of New Zealand's Mounted Riflemen*, Exisle Publishing, Auckland.
- Kinloch 2007 Terry Kinloch, *Devils on Horses: In the Words of the Anzacs in the Middle East, 1916-19*, Exisle Publishing, Auckland.
- Leslie 1923 Shane Leslie, *Mark Sykes, His Life and Letters*, Cassell and Company Ltd, London, New York, Toronto and Melbourne.
- Mohs 2008 Poly A. Mohs, *Military Intelligence and the Arab Revolt: The First Modern Intelligence War*, Routledge, London and New York.
- Preston 1921 Lieut.-Colonel R. M. P. Preston, *The Desert Mounted Corps: An Account of the Cavalry Operations in Palestine and Syria, 1917-1918*, Houghton Mifflin Company, Boston and New York.
- Polat 2010 Ü. Gülsüm Polat, "Türk-Alman Propagandası Karşısında Arap Bürosu'nun Kuruluşu", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: XXVI, Sayı: 76, (Mart), s. 97-131.
- Steel ve Hart 1997 Nigel Steel ve Peter Hart, *Gelibolu: Yenilginin Destanı*, (Çev., Mehmet Harmancı), Sabah Kitapları, İstanbul.
- Sheffy 1998 Yigal Sheffy, *British Military Intelligence in the Palestine Campaign, 1914-1918*, Frank Cass & Co. Ltd, London.

Britanyalıların Gözüyle Sina-Filistin Cephesi'nde Türk Askeri

- Sykes 1900 Mark Sykes, *Through Five Turkish Provinces*, Bickers and Son, London.
- Sykes 1973 Mark Sykes, *The Caliphs' Last Heritage*, Arno Press, New York. (1915 tarihli ilk baskının tıpkıbasımıdır)
- Sykes 1988 Mark Sykes, *Dar-Ul-Islam: A Record of a Journey Through Ten of the Asiatic Provinces of Turkey*, Darf Publishers Limited, New Impression, London. (1904 tarihli ilk baskının tıpkıbasımıdır)
- Teichman 1921 Captain O. Teichman, *The Diary of A Yeomanry M.O., Egypt, Gallipoli, Palestine and Italy*, T. Fisher Unwin Ltd, London.
- Travers 2003 Tim Travers, "Gallipoli: The Other Side of the Hill", *The Great War: Perspectives on the First World War*, Edited by Robert Cowley, Random House, New York, s. 179-196.
- Tuncoku 2012 A. Mete Tuncoku, *Anzakların Kaleminden Mehmetçik, Çanakkale 1915*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.
- Wavell 1938 Colonel A. P. Wavell, *The Palestine Campaigns*, Constable and Co Limited, Third Edition (Sixth Impression), London.
- Woodward 2007 David R. Woodward, *Forgotten Soldiers of the First World War*, Tempus Publishing Limited, Stroud, Gloucestershire, United Kingdom.

Nuri Karakaş